

HET BOEKENBOEK

HET

B

O

Het boekenboek is verschenen ter
gelegenheid van het gastlandschap
van Nederland en Vlaanderen op
de Frankfurter Buchmesse 2016

Copyright © tekst Mirjam Noorduijn
en Veerle Vanden Bosch 2016
Foto's en illustraties zie *Beeld-
verantwoording* op pagina 333

VORMGEVING
Pjotr Grafisch Ontwerp www.pjotr.be
BEELDREDACTIE
Marie Lotte Hagen

Uitgeverij Leopold, Amsterdam / www.leopold.nl

ISBN 978 90 258 7131 4 NUR 620

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

FRANKFURTER
BUCHMESSE
ERESKART
2016

VLAANDEREN
& NEDERLAND

E

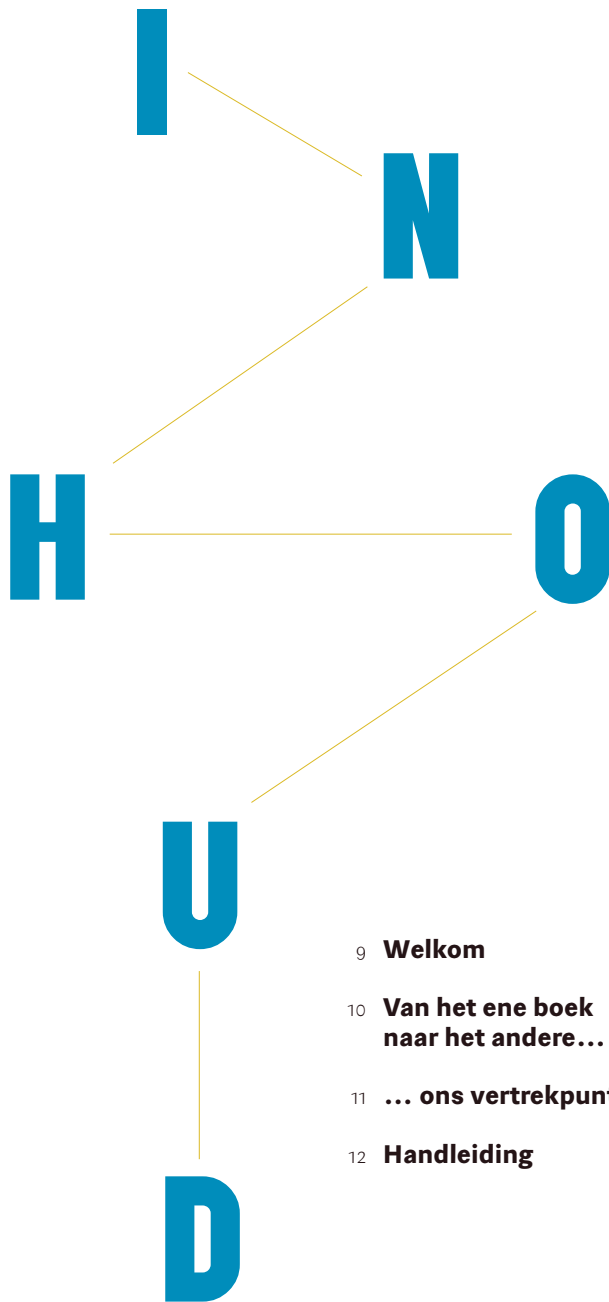
K

Mirjam Noorduijn &
Veerle Vanden Bosch

N

BOEK

E

- 9 **Welkom**
- 10 **Van het ene boek naar het andere...**
- 11 **... ons vertrekpunt**
- 12 **Handleiding**

- 14 **Minoes**
Annie M.G. Schmidt
- 18 **Sabien Clement**
De welsprekendheid van een lijn
- 20 **Zwart als inkt**
Wim Hofman
- 24 **Multitalenten en andere grensgangers**
- 26 **Zwarte zwaan**
Gideon Samson
- 30 **Guido Van Genechten**
Een ode aan eenvoud en eerlijkheid
- 32 **Nijntje**
Dick Bruna
- 36 **Zes manieren om een wereld te scheppen**
- 38 **Allemaal willen we de hemel**
Els Beerten
- 42 **Sieb Posthuma**
Altijd zoekend naar nieuwe expressievormen

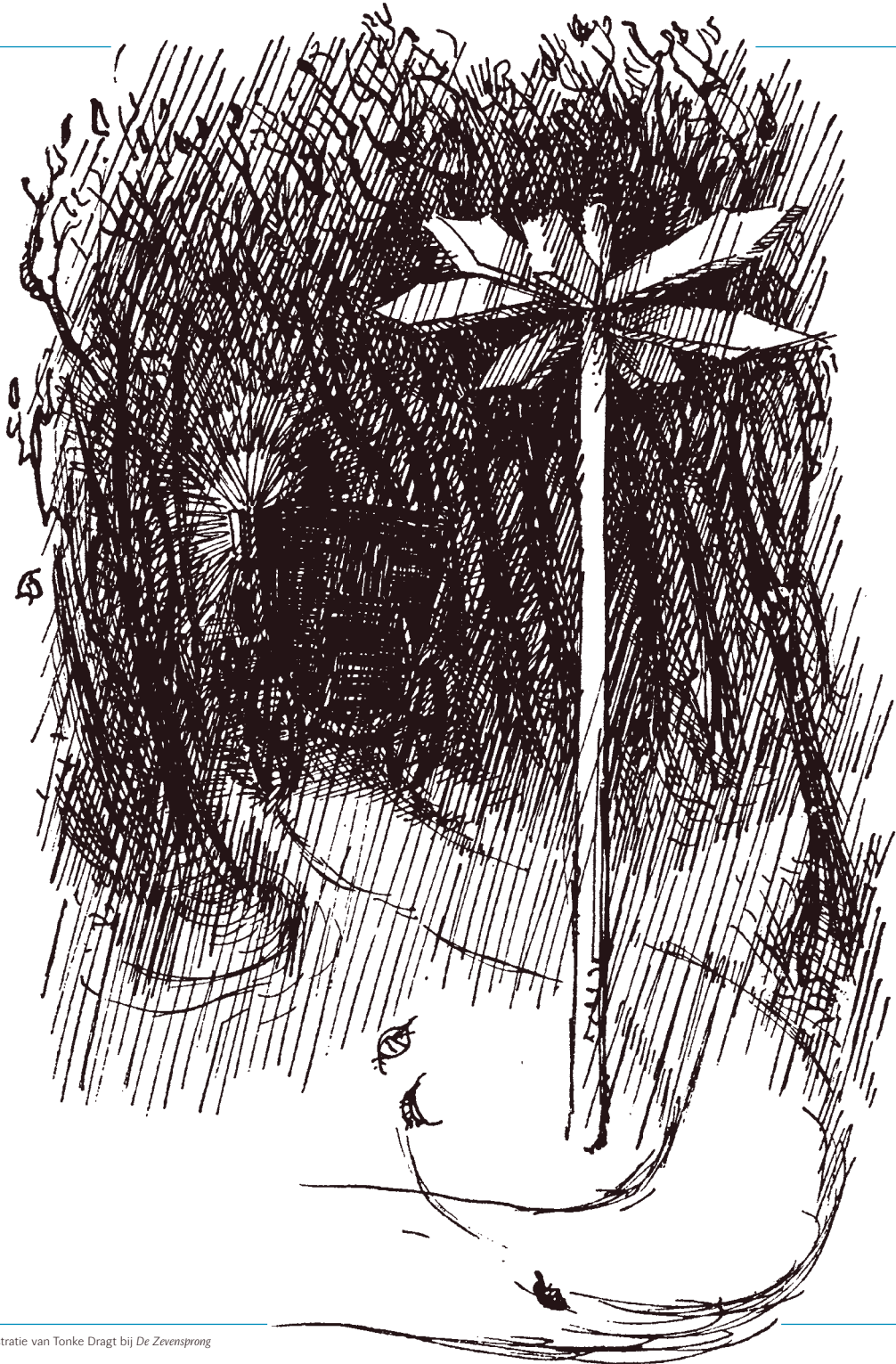
-
- 44 **Het raadsel van alles wat leeft en de stinksokken van Jos Grootjes uit Driel**
Jan Paul Schutten
- 48 **Als je van beren leren kan...**
- 50 **Pitjemoer**
Henri Van Daele
- 54 **Kaatje Vermeire**
Gestapelde werelden
- 56 **Het geheim van de keel van de nachtegaal**
Carll Cneut
- 60 **Van Dikkertje Dap tot Rond vierkant vierkant rond**
- 62 **Een groene bloem**
Floortje Zwigtman
- 66 **Marije Tolman**
Op de grens van kunst en illustratie
- 68 **Spinder**
Simon van der Geest
- 72 **Balsem voor de ziel**
- 74 **Toen Faas niet thuiskwam**
Martha Heesen
- 78 **Paul Verrept**
Een man van weinig woorden en pure beelden
- 80 **Waar is de taart?**
Thé Tjong-Khing
- 84 **Boek of film?**
- 86 **Marijn bij de lorredraaiers**
Miep Diekmann
- 90 **Annemarie van Haeringen**
Dansen met een kroontjespen
- 92 **Een kleine kans**
Marjolijn Hof
- 96 **Zoek! Kijk! En vind!**
- 98 **Mijn vader zegt dat wij levens redden**
Do Van Ranst
- 102 **Philip Hopman**
Kleurrijke allesdoener en alleskunner
- 104 **Reus/Nopjes**
Klaas Verplancke
- 108 **Vrolijke tweetallen**
Oer-duo...
- 110 **Geen meiden aan boord!**
Johan Ballegeer
- 114 **Mies van Hout**
Onbevangen achter de tekentafel
- 116 **Mariken**
Peter van Gestel
- 120 **Aanstormend illustratietalent**
- 122 **Het sleutelkruid**
Paul Biegel
- 126 **Sebastiaan Van Doninck**
Vrolijkheid met een donker randje
- 128 **Doodgewoon**
Bette Westera & Sylvia Weve
- 132 **Gelukkig getrouwd**
-

-
- 134 **De hemel van Heivisj**
Benny Lindelauf
- 138 **Marit Törnqvist**
Kind van twee werelden
- 140 **Paard met laarzen**
Jef Aerts
- 144 **Als je moet onderduiken**
- 146 **Iedereen was er**
Toon Tellegen
- 150 **Ingrid Godon**
Een tedere portrettiste
- 152 **Wachten op Matroos**
André Sollie
- 156 **Een feest voor oog en oor**
- 158 **Oliver**
Edward van de Vendel
- 162 **Mattias De Leeuw**
Tekenen als een wervelwind
- 164 **De brief voor de koning**
Tonke Dragt
- 168 **Driemaal Roodkapje**
- 170 **De dans van de drummers**
Hans Hagen
- 174 **Tom Schamp**
Er staat altijd meer dan er staat
- 176 **Driedelig paard**
Ted van Lieshout
- 180 **De taal van de zee**
- 182 **Kelderkind**
Kristien Dieltiens
- 186 **Carl Hollander**
Tekenen zoals je zelf bent
- 188 **Winterdieren**
Bibi Dumon Tak
- 192 **Eindeloze series**
- 194 **Het grote boek van Madelief**
Guus Kuijer
- 198 **Jan Jutte**
Het beeld ontstaat vanuit de tekst
- 200 **Hoe het varken aan zijn krulstaart kwam**
Gerda Dendooven
- 204 **Tovenaars en heksen en zo**
- 206 **Honderd uur nacht**
Anna Woltz
- 210 **Kristien Aertssen**
De zoektocht naar geborgenheid
- 212 **De grote Robin**
Sjoerd Kuyper
- 216 **In de voetsporen van Sherlock Holmes**
- 218 **Blote handen**
Bart Moeyaert
- 222 **Isabelle Vandabeele**
Ruwe bolster, subtiele pit
- 224 **Kikker is Kikker**
Max Velthuijs
-

228	De kinderjury kiest...	258	Pieter Gaudesaboos Lezen is kinderspel	288	Met de K van kunst
230	Kruistocht in spijkerbroek Thea Beckman	260	Ilios & Odysseus Imme Dros	290	Kleine Sofie en Lange Wapper Els Pelgrom
234	Martijn van der Linden Meer dan een dierillustrator	264	Als december in aantocht is	294	Mance Post Een fijne hand en nauwkeurige blik
236	De Noordenwindheks Daan Remmerts de Vries	266	Josja Pruis Harm de Jonge	296	Juul Gregie De Maeyer
240	Liefste oma's en opa's om nooit te vergeten	270	Goele Dewanckel Een grensverleggende beeldenmaker	300	Slash
242	Het dikke boek van Vos en Haas Sylvia Vanden Heede	272	Keepvogel en Kijkvogel Wouter van Reek	302	Birk Jaap Robben
246	Fiep Westendorp 'Daar heb je die twee weer.'	276	Lawines zullen blijven razen	306	Erika Cotteleer Zeggen wat er te zeggen valt
248	Iep! Joke van Leeuwen	278	Vallen Anne Provoost	308	Abélard en Héloïse Ed Franck
252	Legendarische boekenfiguren	282	Fleur van der Weel Bedenkster van de Zeeuwse glasplattentechniek	312	Heen en weer
254	De hondeneters Marita De Sterck	284	Gewist Marco Kunst	315	Bibliografie
				321	Namenregister
				325	Titelregister
				333	Beeldverantwoording

Illustratie van Tonke Dragt bij *De Zevensprong*

WELKOM

Laat me beginnen met poëzie. Bij veel mensen zijn gedichten geen deel van hun leven. Voor hen is het niet zoiets geworden als sla of brood of een dagje uit met oma. Gewoon, omdat het zo is gegroeid.

Zelf ben ik lang bang geweest voor poëzie. Zolang het rijmde, was er niets aan de hand. Op de lagere school vroeg de meester nooit wat mevrouw Schmidt dan wel had bedoeld met *De spin Sebastiaan*. Het gezicht van de meester klaarde op als je bij het declameren liet horen hoe mooi taal kon zingen. Hij begon te stralen als jij plezier had, en hij vond het helemaal prachtig als je je eigen klemtonen legde, want het betekende dat het gedicht een beetje van jezelf geworden was.

Op de middelbare school schrok ik. Gedichten leken altijd van een ander te willen zijn. Ik moest ze ontleden, alsof ze bij de les grammatica hoorden. Ik moest ter plekke proberen te ontdekken wat de dichter met die ene zin had bedoeld. Hoezo, de hemel is zijn bed? Hoezo, haar botten vatten vlam? Als ik dan te horen kreeg wat er was bedoeld, voelde ik me doorgaans buitengesloten, want aan die ene verklaring had ik nu net niet gedacht.

Niemand zei dat poëzie echt niet veel moeilijker was dan alle woorden die ik allang kende, en alleen voor de gelegenheid eventjes anders dan gewoonlijk bij elkaar waren gezet. Niemand voegde eraan toe dat anders dan gewoonlijk eigenlijk hetzelfde is als gewoonlijk, je moest alleen de tijd nemen om aan de nieuwigheid te wennen, en dan zou het allemaal vanzelf een deel van je leven worden.

Ik ben op mijn negentiende gered door een man die passioneel van poëzie hield, en er blijkbaar ook nooit bang voor was geweest. Van het kleinste gedicht gingen zijn handen beven. Zoveel schoonheid, zei hij dan. Hij praatte over een gedicht alsof het iets was wat een persoonlijke vriendin aan hem had verteld, maar ze had het niet helemaal duidelijk uitgelegd. En wat wij er dan wel van dachten.

Mijn angst voor poëzie verdween door hem. Het duurde niet lang of ik kreeg lievelingsdichters, die ik als vrienden ging zien. Ik ontdekte dat poëzie soms even moeilijk of gemakkelijk was als sla of brood of een dagje uit met oma, en dat sommige gedichten volgens mij echt helemaal over mij gaan, misschien zelfs met mij in gedachten geschreven zijn. Het is me ook duidelijk geworden dat iets niet helemaal begrijpen een wezenlijk deel van het plezier kan zijn. Een paar gedichten ken ik nu uit het hoofd. Die zijn echt een deel van mij geworden.

Zal ik het daarbij houden. Ik hoop dat je een twee drie begrijpt waarom ik zo enthousiast ben over *Het boekenboek*, zoals het voor je ligt. Ik hoop dat je na het omslaan van deze bladzijde al meteen merkt dat dit bijzondere boek op de meest gulle manier aantoont dat lezen bij het leven hoort. Door één woord, één titel, één auteur kom je door dit boek vanzelf op ongeveer duizend en één andere plekken terecht. Even wennen aan de nieuwigheid en de rest gebeurt vanzelf: niks zal nog als vroeger zijn.

Veel groeten,

Bart Moeyaert ✉

VAN HET ENE BOEK NAAR HET ANDERE...

‘Een kind kan ook Kafka lezen.’ Althans, dat vindt Jaap Robben ¶ (1984), een van de schrijvers die in *Het boekenboek* aan de orde komen. In essentie heeft hij gelijk. Het indelen van boeken in genres zoals dat tegenwoordig gebeurt, is vooral bedoeld om de lezer houvast te bieden. De huidige boekenproductie is enorm. Dat uitgeverijen, boekhandelaren, bibliotheken, recensenten en allerhande leesgidsen labels hanteren die de zoektocht naar poëziebundels, kinderboeken, literaire thrillers of jongerenromans vergemakkelijken is wel zo handig voor de 21e-eeuwse lezer die het altijd aan tijd ontbreekt. Maar die ver doorgevoerde categorisering brengt ook beperkingen met zich mee. Want *zal* een kind tegenwoordig nog Kafka lezen? Of W.F. Hermans * en Hella S. Haasse *? En welke volwassene pakt uit zichzelf een boek van Carll Cneut ¶, Wim Hofman ¶ of Bart Moeyaert ¶ uit de kast?

Zou het niet mooi zijn, dachten wij daarom, een grensverleggende, rijk geïllustreerde zoekgids te maken met daarin het belangrijkste uit de Nederlandse en Vlaamse kinder- en jeugdliteratuur, daarbij verwijzend naar de internationale en volwassen boekenwereld? Het basisidee van *Het boekenboek* was geboren. Geïnspireerd door Bart Moeyaert, die als artistiek intendant van de gastlandpresentatie van Vlaanderen en Nederland op de Frankfurter Buchmesse 2016 onze wens bleek te delen, en geïnspireerd door *Steinz. Gids voor de wereldliteratuur* (2014) van Jet en Pieter Steinz, bedachten we *Het boekenboek*: een netwerk van 1001 boeken uit binnen- en buitenland, voor jong en volwassen, waarin vijftig grensverleggende Nederlandstalige kinder- en jeugdboeken en hun schrijvers, vijftientig illustratoren

en vijftientig thema’s centraal staan. Zo komt u via *Allemaal willen we de hemel* ¶ van Els Beerten ¶ bij *De aanslag* * van Harry Mulisch * terecht. Na Ted van Lieshout ¶ kunt u Aidan Chambers * of Gerbrand Bakker * gaan lezen. En IJslands Nobelprijswinnaar Halldór Laxness prijkt op het nachtkastje van zowel Marjolijn Hof ¶ als Edward van de Vendel ¶ naast respectievelijk Annie M.G. Schmidt ¶ en Guus Kuijer ¶.

Al die verschillende boeken en de vele rubriekjes en citaten van auteurs en andere bekenden over eigen en andermans werk, tonen dat de kinderboekenwereld allesbehalve een eiland is. Kinderboekenschrijvers blijken vaak vanuit dezelfde motieven te schrijven als schrijvers voor volwassenen en zijn net als zij ook beïnvloed door grootheden als Shakespeare *, Anton Tsjechov *, Willem Elsschot *, Nescio *... Bovendien beïnvloeden zij op hun beurt niet alleen elkaar en schrijvers voor volwassenen, maar ook illustratoren, muziekgezelschappen, acteurs en film- en toneelregisseurs.

Sinds de eerste Kinderboekenweek in Nederland in 1954, de literaire emancipatie van het kinderboek in de jaren tachtig en de ongekende bloei van de Vlaamse illustratiekunst tweede helft jaren negentig is het Nederlandstalige kinderboek volwassen geworden. De kwaliteit is hoog. De diversiteit is enorm. Het aanbod is groot. Een even afwisselende als inspirerende selectie daarvan vormt het kloppend hart van *Het boekenboek*. Van daaruit kan de lezer van het ene boek naar het andere op zoek, zonder grenzen die hem belemmeren, het licht anarchistische karakter van de kinderziel passend.

...ONS VERTREKPOINT

Het boekenboek heeft de opzet van een lees-, kijk- en bladerboek. Het is een zoekgids met talrijke verwijzingen ter inspiratie, om (groot)ouders, docenten en eigenlijk alle volwassenen die zich hun kinderjaren nog herinneren kennis te laten maken met de rijkdom van de kinder- en jeugdliteratuur binnen de brede context van de grote boekenwereld. *Het Boekenboek* biedt dus geen encyclopedisch overzicht van de belangrijkste jeugdliteraire canonieke werken sinds Hieronymus van Alphen (1746 - 1803) in 1778 met zijn *Proeve van kleine gedigten voor kinderen* het eerste kinderboek in Nederland publiceerde. Ook is het geen populair wetenschappelijke geschiedenis van de Nederlandstalige jeugdliteratuur, zoals *Een land van waan en wijs* (2014) en *De hele Biblebontse berg* (1989), die we regelmatig dankbaar hebben geraadpleegd.

Bij de selectie van de vijftig Nederlandse en Vlaamse kinderboekentitels en de vijftientig illustratoren vonden we de verkrijgbaarheid van de boeken via bibliotheek en boekhandel een eerste belangrijk criterium. Het jaar dat in Nederland de eerste Kinderboekenweek plaatsvond (1954) kozen we daarom als vertrekpunt. Daarnaast wilden we een representatieve mix van alle genres voor uiteenlopende leeftijden (van verhalende fictie tot poëzie tot prentenboeken en literaire non-fictie), waarbij niet alleen het grensverleggende karakter en de literaire kwaliteit van de boeken doorslaggevend zijn geweest, maar ook de cultuurhistorische betekenis en de populariteit in binnen- en buitenland. Zo keken we bijvoorbeeld welke Nederlandse en Vlaamse titels in Duitsland, Engeland en Frankrijk zijn verschenen sinds 1954. Tot slot heeft onze persoonlijke voorkeur

onvermijdelijk een rol gespeeld bij de keuze: literatuur is en blijft uiteindelijk ook een kwestie van smaak. Andere schrijvers zouden ongetwijfeld anders gekozen hebben.

Vanuit die vijftig kernboeken en kernauteurs en -illustratoren volgden logischerwijze de (meeste) andere titels die in *Het boekenboek* zijn opgenomen. Om ook ruimte te creëren voor bijvoorbeeld klassiekers van vóór 1954, favoriete jeugdboekenseries en verkoopsuccessen, bedachten we vijftientig ‘grabbeltonnen’ waarbij aan de hand van thema’s een heel aantal boeken wordt getypeerd.

Hoewel 1954 ons vertrekpunt is, is de hoofdstukvolgorde in *Het boekenboek* niet vastgesteld door chronologie. *Het boekenboek* begint weliswaar officieel met Annie M.G. Schmidt – misschien wel de populairste Nederlandstalige kinderboekenschrijfster van na de Tweede Wereldoorlog – en sluit onofficieel af met een verwijzing terug het boek in. Maar daartussen hebben we een evenwichtige afwisseling van genres de volgorde laten bepalen, waarbij samenhang in beeld en het uiterlijk van de hoofdstukken leidend zijn geweest. Niet alleen past dat het eerdergenoemde licht anarchistische karakter van *Het boekenboek*, het geeft de lezer ook de vrijheid naar eigen inzicht zijn boekenroute te kiezen.

Zonder Bart Moeyaert en het projectteam dat het gastlandschap van Nederland en Vlaanderen op de Frankfurter Buchmesse 2016 organiseerde, het Nederlands Letterenfonds, het Vlaams Fonds voor de Letteren en Uitgeverij Leopold was dit boek er nooit gekomen. In het bijzonder gaat onze dank uit naar Eefje Buenen, Marie Lotte Hagen, Marleen Louter en Claudia van der Werf

---

en alle auteurs en bekende en minder bekende Nederlanders en Vlamingen die bereid waren een bijdrage aan *Het boekenboek* te leveren. Tot slot eeuwige dank aan onze partners Wim Ver Elst en

Ferry Visser en onze kinderen Linde en Merel, en Bart, Sara, Jochem en Martijn die bereid waren ons een ruim halfjaar vele lange dagen, avonden en weekends te moeten missen.

Mirjam Noorduijn Veerle Vanden Bosch

HANDLEIDING

Het boekenboek is geen rechtlijnige tocht van kaft tot kaft. Iedere lezer kan zijn eigen route kiezen. De ankerpunten zijn vijftig kernhoofdstukken, waarin telkens een spraakmakend boek wordt belicht. De belangrijkste bouwstenen van die hoofdstukken zijn een titelbeschrijving, een korte biografie, de inspiratiebronnen en de belangrijkste boeken naast de kerntitel van de auteur. Tot slot voegen we telkens een aantal suggesties toe: boeken waarvan de stijl of de inhoud verwant is aan het werk van deze auteur.

Het boekenboek is een boek zonder einde. Het is één groot netwerk vol dwarsverbanden: boeken verwijzen naar andere boeken, auteurs en illustratoren naar andere auteurs of illustratoren. Elk boek bevindt zich op een zevensprong, vanwaar wegen leiden naar ontelbare andere boeken. Bij elke titel, auteur of illustrator die op meer plaatsen in het boek wordt genoemd, staat een verwijssymbool.

— Dit symbool verwijst naar de linker en rechter binnenflap, waar alle kerntitels en -auteurs en de uitgelichte illustratoren op alfabetische volgorde zijn opgelijst, met relevante paginaverwijzingen.

* — Dit symbool verwijst naar alle titels, auteurs en illustratoren die geen eigen kernhoofdstuk hebben, maar wel meerdere keren in *Het boekenboek* voorkomen en deel uitmaken van het netwerk. Zij zijn opgelijst in het register, met relevante paginaverwijzingen, ook daar herkenbaar aan het * bij hun naam.

Alle vijftig kernhoofdstukken worden gevolgd door kortere lemma's. Dat kan een hoofdstuk zijn waarin een illustrator wordt uitgelicht, of een grabbelton waarin een thema aan bod komt – van sinterklaas- en kerstverhalen tot beroemde duo's.

illustrator uitgelicht

grabbelton

Titelbeschrijving
 Waarover gaat dit boek en wat maakt het zo bijzonder?

Lofzang op de auteur
 of het boek door een andere auteur of een bekende figuur.

Beknpte biografie
 van de auteur.

Feitje
 Bekroningen, anekdotes of andere opmerkelijke wetenswaardigheden.

Op het nachtkastje van
 De inspiratiebronnen van de auteur.

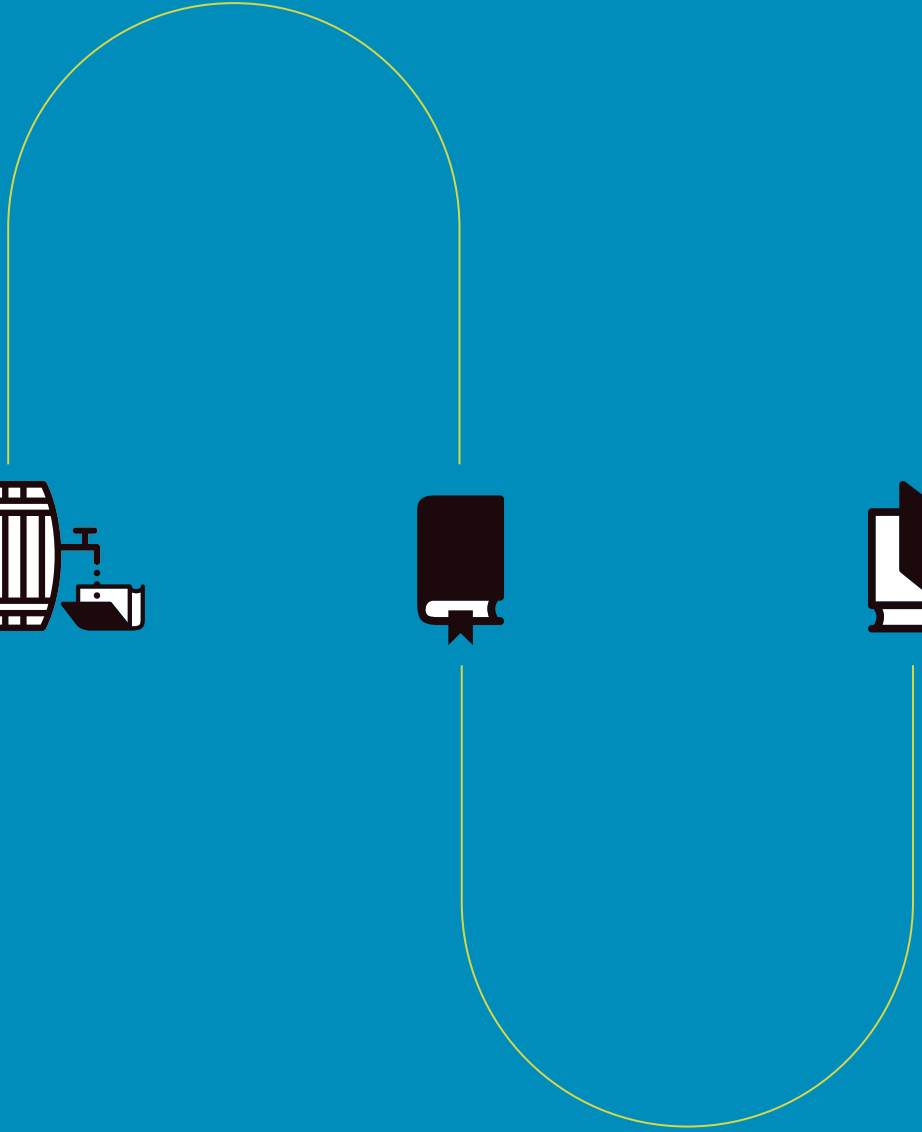
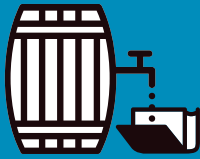
In de bibliotheek van
 Andere belangrijke boeken van de auteur, naast de kerntitel.

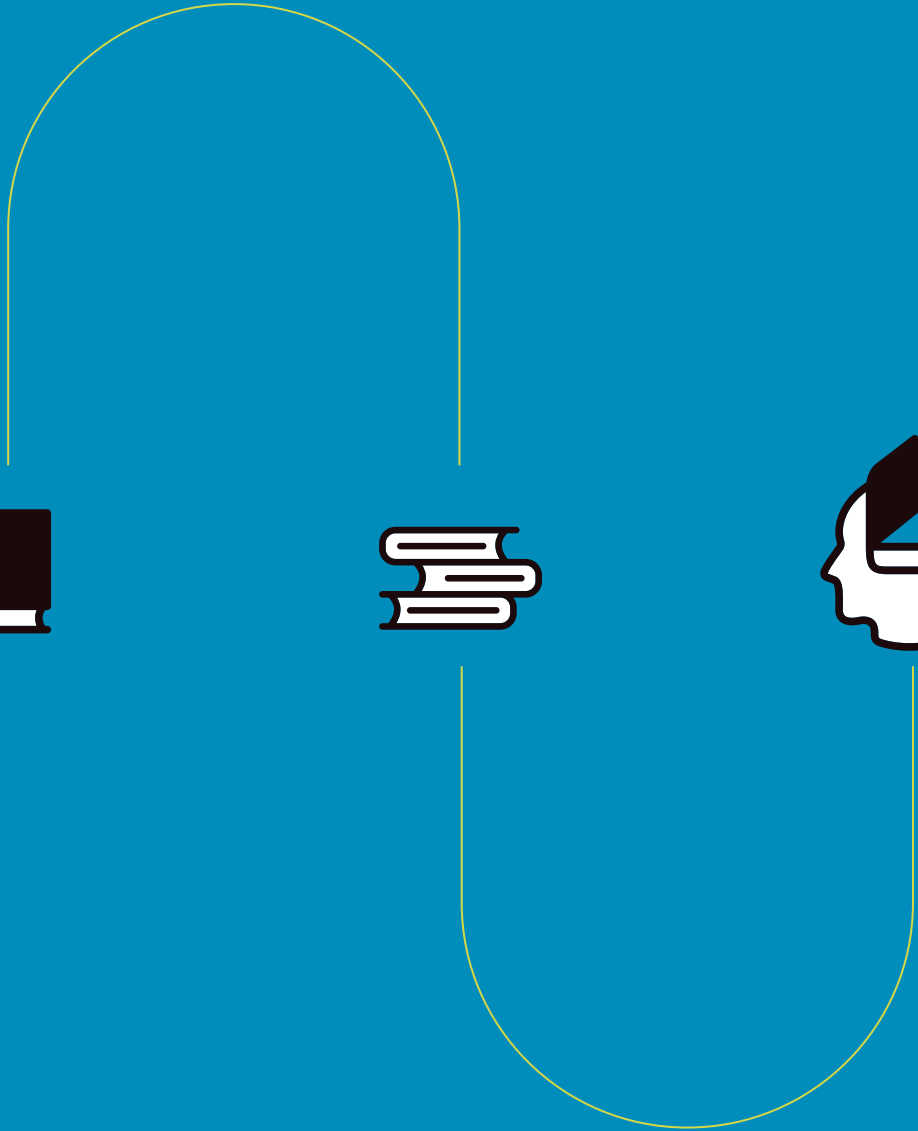

Wat lezen we na
 Leessuggesties, boeken die op enige manier verwant zijn met het oeuvre van de auteur.

De auteur aan het woord over zijn **schrijverschap**.

Karakteristieke **quote** van de auteur.

MINOES

ANNIE M.G. SCHMIDT

DE EERSTE ZIN

Tibbe! Waar zit Tibbe? Heeft iemand Tibbe gezien? Hij moet bij de baas komen.

Illustratie van Carl Hollander bij *Minoes*

In het werk van Annie M.G. Schmidt trippelen heel wat poezen rond. De meest tot de verbeelding sprekende is Minoes, de juffrouw met de katse manieren die op een dag op Tibbes zolderkamer belandt. Tibbe is journalist bij de *Killendoornse Courant*, maar hij dreigt zijn baan te verliezen omdat hij te verlegen is om achter nieuws aan te gaan. Zijn onverwachte kostgangster brengt redding. De kat Minoes veranderde in een mens toen ze iets verkeerd had gegeten uit de vuilnisbak van het Instituut voor Biochemisch Onderzoek. Maar ze spint en krabt nog, en spreekt uitstekend ‘kats’. De vele katten in Killendoorn – van Schele Simon tot de Jakkepoes – zijn uitstekend op de hoogte van de laatste nieuwtjes. Via de kattenpersdienst komt Tibbe heel wat te weten, ook geheimen, zoals de plannen van meneer Ellemeet voor de uitbreiding van zijn deodorantfabriek, zijn stuitende dieronvriendelijke gedrag en zijn vluchtmisdrif.

Minoes (1970) is de uitwerking van het hoorspel *Ibbeltje*, dat Schmidt in 1961 schreef. Het is haar persoonlijkste boek. Net als Schmidt zelf voelt Minoes zich een buitenstaander, ze hoort nergens bij. ‘Het is soms erg verwarrend om twee wezens door elkaar te zijn. Half poes en half mens,’ zegt Minoes tegen dokter Schuld. En net als haar geestelijke moeder wil ze tegelijk vrij en geborgen zijn, met eeuwige twijfel tot gevolg. Sprookje en realiteit zijn geraffineerd met elkaar verweven in dit boek, dat thema’s aansnijdt die Schmidt na aan het hart liggen. Ze neemt het op voor de underdog tegen de hypocrisie van de macht in een sprankelend verhaal vol humor en fantasie. *Minoes* is een meesterwerk van internationale allure.

FEITJE

Minoes werd in 29 talen vertaald en in 2001 verfilmd door Vincent Bal, naar een scenario van Burny Bos.

Annie M.G. Schmidt kreeg in 1964 de Nederlandse Staatsprijs voor Kinder- en jeugdliteratuur, in 1987 de Constantijn Huygens-prijs voor haar hele oeuvre, en in 1988 de Hans Christian Andersenprijs.

DE LAATSTE ZIN

*‘Ga mee naar binnen,’
zei Minoes.*

'*Minoes* behoort tot het beste werk van Annie M.G. Schmidt en dat beste werk is even tijdloos als de andere grote klassiekers uit de kinderboekenliteratuur, zoals de sprookjes en *Nils Holgersson*. Ik denk altijd dat écht goede kinderboeken helemaal niet voor kinderen geschreven zijn, maar gewoon voor de schrijver zelf – voor zijn of haar plezier, om het leven een vrolijkere draai te geven en om er zich mee te troosten. En in het geval van Annie en *Minoes* weet ik dat zeker.'

ANNEJET VAN DER ZIJL
(auteur en biograaf)
over Annie M.G. Schmidt

De koningin van de Nederlandse jeugdliteratuur

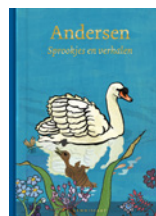
Kapelle, 20 mei 1911 – Amsterdam, 21 mei 1995

'Doe nooit wat je moeder zegt, dan komt het allemaal terecht.' Zo vatte Annie M.G. Schmidt haar werk soms samen. Zelf deed ze precies wat haar moeder verwachtte: een beroemd schrijfster worden. Toen de timide bibliothecaresse Annie in 1946 bij de krant *Het Parool* belandde, bloeide haar talent op. Daar ontmoette ze ook de illustrator Fiep Westendorp, met wie ze een carrière lang samenwerkte. Na *Het fluitketeltje en andere versjes* * (1950) volgde een lange stroom poëzie voor kinderen en volwassenen, columns, hoorspelen, toneelstukken, musicals, cabaretliedjes, stripverhalen, sprookjes en kinderboeken.

De domineesdochter die zich een buitenstaander voelde in het Zeeuwse dorp waar ze opgroeide, werd een beroemdheid. In haar werk stak ze de draak met regels en fatsoen, maar haar rebellie werd verzacht door relativering en ironie. Met haar frisse, spitsvondige taal, tegendraadse humor en lichtvoetigheid betoverde ze telkens nieuwe generaties lezers. Ze is de koningin van de Nederlandse jeugdliteratuur.

OP HET
NACHTKASTJE VAN

ANNIE M.G. SCHMIDT

PIET PAALTJENS

Snikken en grimlachjes 1867

Piet Paaltjens wisselde in zijn poëzie een romantische, melancholieke toon af met humor en platte werkelijkheid.

ERICH KÄSTNER*

Emil und die Detektive * 1929

Emil moet geld naar zijn oma in Berlijn brengen, maar wordt bestolen op de trein. Met de hulp van een stel kinderen lost hij het zaakje op.

KURT TUCHOLSKY

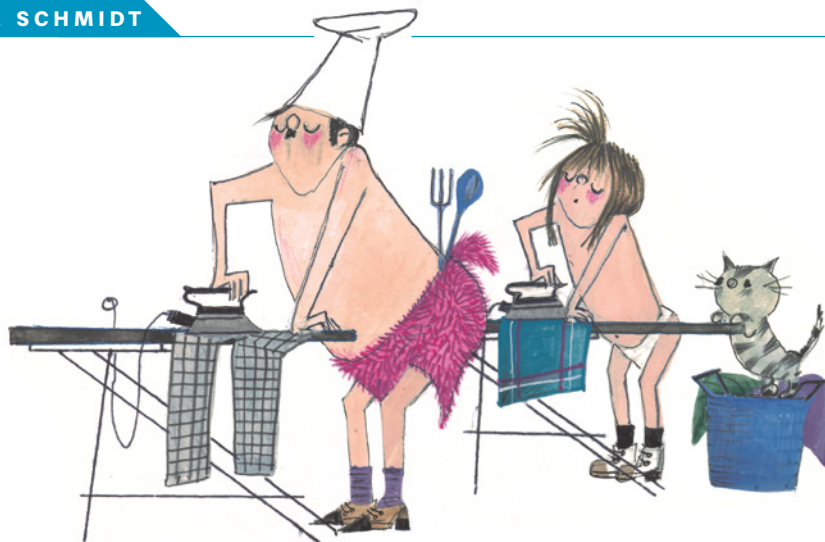
Gesammelte Gedichte 1992

Schmidt las al voor de oorlog gretig het werk van deze journalist, dichter, satiricus en cabaretschrijver. 'Door hem ontdekte ik dat je ook anekdotische poëzie kunt schrijven.'

EN OOK...

HANS CHRISTIAN ANDERSEN*
Sprookjes en verhalen * 1835-1872

LEWIS CARROLL*
Alice's Adventures in Wonderland * 1865

Abeltje 1953

'Maar dat kleine groenglazen knopje helemaal bovenaan... als hij daar eens op drukt... wat zou er dan gebeuren?' Abeltje, de kersverse liftjongen van warenhuis Knots, kan de verleiding niet weerstaan. De lift vliegt door het dak en samen met meneer Tump, mevrouw Klaterhoen en het meisje Laura begint hij aan een spannende wereldreis.

illustraties

WIM BIJMOER***Wiplala *** 1957

Als je opeens heel klein bent, verandert je perspectief op de wereld. Dat ondervinden meneer Blom en zijn kinderen Johannes en Nella Della wanneer ze kennismaken met Wiplala, een klein mannetje dat wel kan tinkelen, maar niet goed weet hoe hij zijn toverkunsten ongedaan moet maken. Hun metamorfose luidt een odyssee in vol gevaar. Oorspronkelijk verschenen als feuilleton in het blad *Kris Kras*.

illustraties

JENNY DALENOORD***Pluk van de Petteflet *** 1971

Pluk is zowat acht, maar ouders zijn in dit verhaal niet te bespeuren. Hij kraakt een torenkamertje en helpt ieder die zijn hulp nodig heeft; omdat hij zijn huis dreigt te verliezen, zoals Zaza de kakkerlak of de dieren uit de Torteltuyn; of omdat hij behoefte heeft aan vrijheid, zoals Aagje die nooit wat mag van haar poetsgekke moeder. Daarbij krijgt Pluk de hulp van een bonte bende mensen en dieren. Oorspronkelijk verschenen als feuilleton in het blad *Margriet*.

illustraties

FIEP WESTENDORP **Otje** 1980

Wanneer Otjes vader Tos, een uitstekende kok, weer eens een van zijn driftbuien krijgt, wordt hij ontslagen. Met een bestelbusje trekken ze de wijde wereld in. Maar vrijheid zonder geld is niet alles. Tos wil aan werk komen, alleen lukt dat niet zonder papieren, en die is hij kwijtgeraakt. Gelukkig heeft hij een zorgzame, doortastende dochter en krijgen ze hulp van dieren die hun pad kruisen.

illustraties

FIEP WESTENDORP

'Ik ben lang een lelijk eendje geweest, nu ben ik een oude en lelijke zwaan. Maar toch een zwaan.'

Uit haar dankwoord bij de uitreiking van de Hans Christian Andersenprijs in 1988

FEITJE

In 1985 publiceerde Geert van Oorschot de bloemlezing *Gedichten*, met poëzie van dichters die ertoe deden: naast Elisabeth Eybers, F. Harmsen van Beek, Hanny Michaelis, Judith Herzberg en M. Vasalis selecteerde hij ook Annie M.G. Schmidt. Ze schreef hem: 'Dankzij jou en jullie jubileumboek ben ik nu ingelijfd bij de literatuur, althans dat zegt men algemeen. Ik voel me de bejaarde hoer die plotseling op visite mag bij de streng calvinistische familie. Ze zijn vriendelijk.'

Illustratie van Georgien Overwater bij Karlsson van het dak

HAN G. HOEKSTRA *

Het verloren schaap * 1947

'De kinderen uit de Rozenstraat/ hebben altijd vuile handen/ ze hebben meestal een gat in hun mouw/ en ongepoetste tanden.' Han G. Hoekstra introduceerde een nieuw en eigenzinnig geluid in de kinderpoëzie, dat erg verwant is met Schmidt.

illustraties

FIEP WESTENDORP

ROALD DAHL *

Sjakie en de grote glazen lift 1973

In dit vervolg op *Sjakie en de chocolade-fabriek* * vliegen Sjakie, zijn ouders en grootouders en meneer Wonka rond de wereld en zelfs naar de ruimte waar ze het aan de stok krijgen met Drochten, vreselijke buitenaardse wezens.

illustraties

QUENTIN BLAKE *

ASTRID LINDGREN *

Karlsson van het dak 1955

Achter de schoorsteen op Eriks dak woont een mannetje met een propeller op zijn rug. Karlsson is alles wat de allernie Erik niet is: wispelturig, brutaal en soms gemeen. Erik sluit onvoorwaardelijk vriendschap met hem. Ook al wordt hij soms voor schut gezet, Karlssons gekke invallen brengen wel leven in de brouwerij.

illustraties

ILON WIKLAND *

JOKE VAN LEEUWEN

Het verhaal van Bobbel die in een bakfiets woonde en rijk wilde worden 1987

Bobbel en haar artistieke ouders wonen in een bakfiets. Ze hebben niet veel geld, maar zijn wel vrij. Bobbel wil hen helpen door rijk te worden. Dus trekt ze in bij haar rijke oom en gaat naar school. Maar wat is rijkdom waard als je je vrijheid verliest?

LEONIE KOOIKER *

Het malle ding van bobbistiek * 1970

Bobbie is een uitvinder. Hij maakt de raarste brouwseltjes. Op een dag wil hij verdwijnpasta maken, maar het ding wordt steenhard. Samen met zijn broer Albert maakt hij er een vliegend ei mee waarmee ze spannende avonturen beleven.

illustraties

CARL HOLLANDER

BETTE WESTERA

Kietel nooit een krokodil 2014

'Kinderen zijn eigenwijze lieden/ Ze doen bij voorkeur wat hun ouders hun verbieden.' Dat blijkt maar weer wanneer de twee zonen van de woeste roverhoofdman hun vaders wijze laatste woorden in de wind slaan: roof wat los en vastzit, maar kietel nooit een krokodil. Gelukkig loopt hun zusje wél netjes in de voetsporen van haar vader. Hoewel, netjes?

illustraties

THÉ TJONG-KHING

'De echte kinderboekenschrijver is op een of andere manier kind gebleven. Hij heeft zijn vleugels nog. [...] Hij heeft ook een kinderlijke manier behouden om naar de dingen te kijken, hij kan lachen waar kinderen om lachen, huilen waar kinderen om huilen en hun spanning voelen. Dat wil hij met hen delen. Daarom gaat hij zitten om [...] te schrijven. Niet om geld te verdienen, niet om te onderwijzen of te moraliseren, zelfs niet om te amuseren. Nee, gewoon om iets te delen.'

Sabien Clement

De welsprekendheid van een lijn

N et als Tom Schamp trok Sabien Clement (Kortrijk, 1978) na haar studie Grafische en Illustratieve Vormgeving naar Polen om haar opleiding te vervolmaken. Ze maakte er vrij werk en oefende zich in het modeltekenen. Ze heeft een tastende en toch trefzekere manier van tekenen, in haar afgewerkte prenten zit vaak nog de spontaniteit van de schets. Haar lijnen zijn bijzonder welsprekend: ze drukken meesterlijk emoties uit, van vrolijkheid tot verdriet – vaak in een en dezelfde prent.

In haar debuut *Jij lievert* (2001), een dichtbundel van Geert De Kockere*, toonde ze meteen wat ze in haar mars had. Door haar figuren lange armen en benen te geven suggereerde ze de onhandige kwetsbaarheid van verliefde mensen. De fragiele contouren van de lichamen leken haast te krap, haar figuren barstten bijna van de sensualiteit.

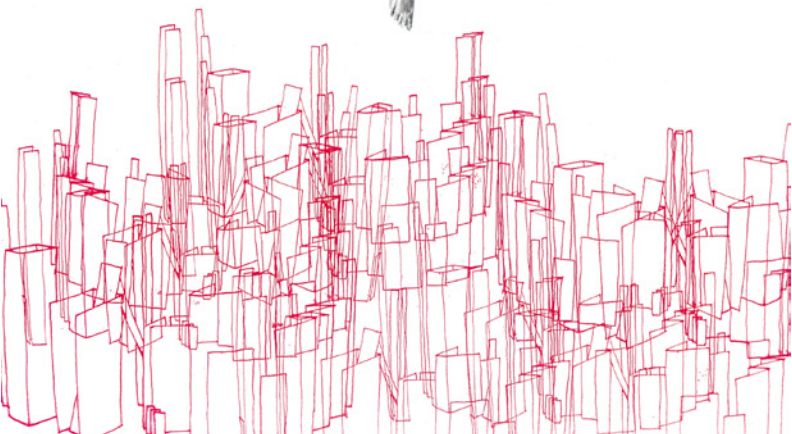
Clement werkt graag met balpen, Chinese inkt, acrylverf, collage, etsen en wrijfletters, maar ze probeert ook voortdurend andere technieken uit. In *Linus** en *Eksternacht* (2010) van Mieke Versyp* ging ze de dialoog aan met collega-illustrator Pieter Gaudesaboos*. Ondanks hun sterk uiteenlopende stijlen stimuleerden ze elkaar tot grote hoogte.

Tederheid, kwetsbaarheid, verlangen naar evenwicht en geborgenheid zijn de rode draad in Clements werk. Kinderen zijn gecharmeerd door haar spontaniteit en vrolijkheid, volwassenen vallen voor de gelaagdheid en de poëtische kracht van haar prenten.

Illustratie van Sabien Clement bij *Lodewijk de koningspinguïn*

'Mijn favoriete techniek is de prutstechniek. Een winkel van tekenmaterialen vind ik enorm inspirerend. Bij wat ik zie, stel ik me voor hoe ik het kan gebruiken. Ik hou ervan om steeds weer nieuwe materialen en technieken te ontdekken. Op dingen schilderen die zelf al een verhaal hebben, dat vind ik ook fijn. Bijvoorbeeld op een vergeeld papiertje, een postkaart, behangpapier uit de jaren stilletjes.'

DIMITRI LEUE

Lodewijk de koningspinguïn 2004

Lodewijk – een eeuwige twijfelaraar – springt ongewild uit de band. Hij heeft even heftige aanhangers als tegenstanders en krijgt de allure van een Christusfiguur – in de Zuidpoolversie dan. Leue baseerde dit verhaal over groepsdynamiek, individualiteit, uitsluiting en macht op een theatervoorstelling. Clement tekent de pinguïns nu eens als karaktervolle dieren, dan weer als een anonieme massa.

RAF WALSCHAERTS EN ARIANE SONCK

Uilskuiken en Takkeling 2016

Twee ouderloze uilenjongen wonen in de warme koestering van Appelaar, maar die kan hen niet beschermen tegen de hongerige sperwer. Bomen kunnen alleen maar staan, of niet? Ook dit boek groeide uit tot een theatervoorstelling.

PAUL DE MOOR *

En iedereen ging op zijn mieren zitten 2008

Een jongen groeit op in een Zweeds dorp. Hij zit altijd hoog in een boom, en kijkt. 'Op een zondag in april tekent hij zomaar een stoel aan de hemel.' In fragiele tekeningen en collages brengt Clement haar eigen ode aan de meubelontwerper Åke Axelsson.

STIJN VRANKEN

Aaron Holsters. Restauratie van een droom 2010

Een man droomt zich de volmaakte vrouw bij elkaar. Maar kan een dromer zijn droom overleven? Een verhaal over vergankelijkheid en verlangen, met lichaamsdelen als puzzelstukken in sobere kleuren en contrasterend rood.

ZWART ALS INKT

WIM HOFMAN

DE EERSTE ZIN

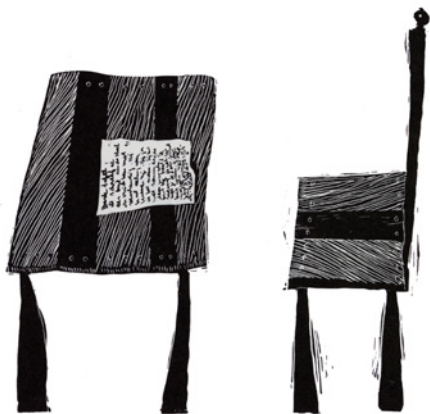
Er was eens / in een land met bergen en bossen / een vrouw.

Zwart als inkt (1997) 'is het verhaal van *Sneeuwitje en de zeven dwergen*' en een sprookje zoals sprookjes zijn bedoeld. Het is grimmig, gruwelijk, zoet en bitter tegelijkertijd, zoals de oerversie van Grimm*. En het weerspiegelt de ijdelheid van het leven, een terugkerend thema in Wim Hofmans werk. De archetypische sprookjesfiguren zijn in Hofmans versie wel levensechter. De kwade koningin is een verbitterde weduwe, die haar dochters pijnlijke geboorte ervaart als het begin van haar fysieke aftakeling en eenzaamheid. De weerloze dochter, die haar boze moeder niet begrijpt maar toch liefheeft, is haar levende spiegelbeeld: een verstotene en even eenzaam. De vele brieven die ze schrijft veranderen dat niet.

Moeder en dochter moeten overleven in een wereld waarin liefde, jaloezie, wraak en hebzucht hun lot bepalen. Dat 'jong' dat uiteindelijk beter kan dan 'oud' is inherent aan de loop van het leven waarnaar Hofman via T.S. Eliot* verwijst: *'what we call the beginning is often the end/ and to make an end is to make the beginning'*.

Nadat de prins Sneeuwitje heeft gered en de koningin-moeder zichzelf heeft dood gedanst in roodgloeiend verhitte schoenen, hangt Sneeuwitje derhalve de spiegel op om zichzelf te zien. Ondertussen kronkelt de slang uit het Bijbelse scheppingsverhaal zich door het verhaal dat betekenisvol is geïllustreerd in zwart, wit en rood.

Illustratie van Wim Hofman bij *Zwart als inkt*

'Illustraties zijn vergelijkbaar met verhalen, alleen de vorm is anders.'

FEITJE

De tafel op de cover van *Zwart als inkt* komt in alle boeken van Wim Hofman terug en vormt een constante in zijn beeldtaal. In oorlogstijden dient die als schuilplaats, tijdens watersnoden – omgedraaid – als boot. Hofman ontving voor zijn geschreven en geïllustreerde oeuvre de Theo Thijssen-prijs én Max Velthuis-prijs.

DE LAATSTE ZIN

En toen dat gebeurd was zei de spiegel: 'Goed zo, mooi zo.'

‘Volwassenen moeten wel oppassen’

MARTHA HEESEN
(auteur) over Wim Hofman

‘Wim Hofmans *Zwart als inkt* is het prachtigste griezelboek en het griezeligste prachtboek dat ik ken. Het kind in mij gruwt en schatert en huivert en giechelt, verbergt zich angstig in een jutezak maar komt er telkens weer uit om nieuwsgierig verder te lezen. En te kijken. En aan het eind is het kind veranderd in een poëtische, humoristische filosoof. In een lezer dus eigenlijk. Volwassenen moeten wel oppassen met dit boek, die kunnen niet zo tegen al dat zwart.’

In vrijheid scheppen

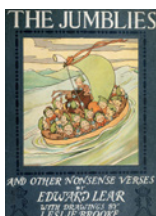
Oostkapelle, 2 februari 1941

‘De fantasie, die/ zo onvermoeibaar is/ en die zo dikwijls troostvol/ uitkomst biedt.’ Dit citaat, afkomstig uit de dichtbundel *Op zekere dag ziet u plotsklaps de ware liefde** raakt direct aan de kern van Wim Hofmans veelomvattende kunstenaarschap. Al zijn verhalen, of deze nu zijn ontstaan vanuit taal of beeld, gaan goedbeschouwd over hoe de verbeelding de vergeefse zoektocht die het leven is en daaruit voortkomende eenzaamheid dragelijk maakt. Daarbij spelen de verwoestende krachten van de zee en de Tweede Wereldoorlog een bepalende rol. Aan Hofmans jeugdswens om missionaris te worden ligt goedbeschouwd dezelfde drijfveer ten grondslag. Hij wilde de wereld ontdekken, het arbeidsmilieu en de school ontvluchten.

De vrijheid die hij had ervaren als jongetje, avonturend in het kapotgeschoten, naoorlogse Vlissingen, hoopte hij zo onbewust terug te vinden. Missionaris is Hofman niet geworden. Maar op het seminarie en de priesteropleiding leerde hij wel de bevrijdende kracht van literatuur en beeldende kunst kennen: het werk van dichter/tekenaar Lucebert, de Cobra-kunstenaars en kinderlijk poëtische tekeningen van Paul Klee. Tekenen deed Hofman – een autodidact – al vanaf zijn derde, toen hij een potje Oost-Indische inkt van zijn vader kreeg. Schrijven oefende hij tijdens zijn schooljaren. De verhalen voor *Welwel, de zeer grote tovenaer*, de bundel waarmee hij in 1969 debuteerde, dateren deels uit die tijd. Sindsdien laat hij zijn verbeelding spreken.

OP HET
NACHTKASTJE VAN

WIM HOFMAN

EDWARD LEAR **The Jumbies and Other Nonsense Verses** 1846–1877

Edward Lear (1812-1888) was een landschapsschilder maar vergaarde roem met zijn geïllustreerde nonsenspoëzie en limericks. Naast *The Owl and the Pussycat* behoort *The Jumbies* tot zijn bekendste werk. De manier waarop Lear met taal de werkelijkheid naar zijn hand zette fascineert Hofman.

LEWIS CARROLL* **Alice's Adventures in Wonderland*** en **Through the Looking-Glass*** 1865–1871

Carrolls beroemde verhalen over Alice die, nadat ze respectievelijk een wit konijn door een gat in de grond volgt en door een spiegel stapt, in een wereld op zijn kop belandt waar alle taalafspraken worden genegeerd. Het nonsensgedicht ‘Jabberwocky’ en John Tenniels illustraties hebben Hofman ontegenzeggelijk beïnvloed.

MARK TWAIN* **The Adventures of Huckleberry Finn** 1884

Huck Finns eigenzinnige verhaal over zijn vlucht voor zijn alcoholistische, wrede vader op een vlot over de Mississippi. Samen met de onderweg opgepikte, gevluchte slaaf Jim beleeft hij talrijke avonturen. De jonge Hofman identificeerde zich zeer met deze ‘Great American Novel’ over de zoektocht naar vrijheid.

EN OOK...

De Bijbel*

JAMES JOYCE* **Finnegans Wake** 1939

Illustratie van
Wim Hofman bij
Van Aap tot Zip

Illustratie van Wim Hofman bij Het Vlot

Koning Wikkepokluk de merkwaardige zoekt een rijk 1973

Koning Wikkepokluk leeft in een beest, waardoor hij voortdurend van zijn troon valt. Daarom gaat Wikkepokluk met drie onderdanen op zoek naar een rijk waar het rustiger regeren is. Na een avontuurlijke tocht vindt hij zijn bestemming in een kist. Dit door taal gedragen, bizar verhaal over de vergeefsheid van het leven kreeg een Gouden Penseel.

Het vlot* 1988

Wim kan nog geen hoofdletters schrijven, en heeft geen idee waar de Mississippi ligt. Wel weet hij dat als je in Vlissingen tussen de brokstukken van de oorlog buiten speelt, je moet oppassen. Vooral voor Arie Luitwieler. Herinneringen aan voorbijgane jongens nog droomden om als Huckleberry Finn per vlot te vluchten.

Van Aap tot Zip 2006

De bonte schatkist van Hofman, dat had zomaar de ondertitel van dit boek kunnen zijn. Kleine verhalen, kindergedichten, landkaarten, verstripte sprookjes, Bijbelse centsprenten, Grote en Kleine Pien en Suusje Pietz en haar 'vliegmachines die nimmer, nimmer zijn teruggezien': niets en niemand ontbreekt in deze rijkgeschakeerde bloemlezing.

Op zekere dag ziet u plotsklaps de ware liefde* 2009

Hofman toont zich een scherp observator van de wereld rondom hem en vangt het schijnbaar gewone in eigen beeldrijke taal. Lichtvoetige, maar ook verontrustende verzen, met een belangrijke rol voor Suusje Oliepietz (bekend uit eerdere Hofman-verhalen) en, natuurlijk, de zee, vanuit E.E. Cummings' motto 'it's always ourselves we find in the sea'.

'Mijn werk is een verwerking van of een reflectie op dingen die ik meegemaakt, gezien en gehoord heb. Het is geen automatisch schrijven, maar het ene roept het andere op. Meestal zet ik een aantal woorden of lijntjes op papier en dan moet je wel verder. Het is "droomdenken", zoals Nietzsche zei. Alles zit al in je hoofd en door bepaalde combinaties kom je tot iets.'

FEITJE Zoals wind om het huis, Wie weet nog waar we zijn en Vannacht zijn we verdwenen zijn enkele dichtbundels van Johanna Kruit die Wim Hofman illustreerde. De samenwerking tussen Kruit en Hofman is niet geheel toevallig. Behalve hun leeftijd delen ze ook hun Zeeuwse roots

en diepe liefde voor de zee. Voorjaar 2015 zijn de twee kunstenaars vanwege hun 75e verjaardagen en belangrijke culturele bijdrage aan Zeeland geëerd met twee eigen zalen in de Bibliotheek van Zeeland. In de Wim Hofmanzaal en de Johanna Kruitzaal is een permanente tentoonstelling van hun werk te bewonderen.